

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS
COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y. ET L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DU COMITE INTERACADEMIQUE
DE BALKANOLOGIE DU CONSEIL DES ACADEMIES
DES SCIENCES ET DES ARTS DE LA R.S.F.Y. ET DE L'INSTITUT
DES ETUDES BALKANIQUES

X

BELGRADE 1979.

но поглавље посвећено *Академији ILLESI* и њеној књижевној делатности обухвата књижевни покрет Флангиниона, посебно сараднике и њихов рад на два пенички збиркама „*Graeciae obsequia*” и „*Αυθη Εύλαβειας*”.

У Флангиниону су радили или су били ученици и људи из наших приморских области — Спиридон Жарковић, Никола Каторић (из Рисна), Марко Алексевић, Димитрије Јовић, Симеон Марковић (из Каштел Новог), Марко Радић и други.

Један од архијереја ове грчке школе — Мелетије Розас био је једно време (1681—1686) на дужно-

сти свештеника у православној цркви у Шибенику, а непуних сто година доцније из овог далматинског града у Флангинион за надзиратеља долази Макарије Богдановић (1770—1797).

У прилогу аутор говори о раду школе у XIX веку (1797—1905), наводећи и нека имена професора ове школе у том периоду.

Appendix Каратанасове књиге доноси тринаест докумената на грчком и италијанском језику, међу којима су најкарактеристичнији они који се односе на историјат Флангинисове школе.

Миодраг Стојановић

Д. Богдановић — В. Ј. Бурић — Д. Медаковић, ХИЛАНДАР
изд. Републички завод за заштиту споменика културе Србије,
Југословенска ревија, Вук Караџић, Београд, 1978, 204 стр. текста, 5 стр.
библиографије, 9 стр. индекса, 142 илустрације и репродукције у боји,
25 црно-белих, 10 вињета, 2 мапе, 3 плана.

Последњих деценија улагано је много труда и пружене су релативно велике материјалне могућности за наставак рада на изучавању Хиландара, како би се продубило оно што се већ зна и открило свету и науци у свом вековном постојању још непознато. Сазнања до којих се долазило кроз поједине етапе истраживања Хиландара, посебно научни успеси постигнути унатраг две-три деценије, презентовани су синтетички у монографији, капиталном делу о светогорском манастиру Немањина. Дело је, како се у уводној речи истиче, „намењено најширем кругу читалаца ради упознавања са том најстаријом и најбогатијом ризициом наше средњовековне културе”, али његова вредност за науку није тиме умањена.

У првом контакту са овом књигом она нас осваја својим формалним квалитетима, нарочито богатим избором веома успешних илустрација и репродукција у боји (аутор фотографије Миодраг Борђевић), које представљају истинску „свечаност” за очи. И не само то. Многе од њих овде се први пут објављују. Непосредније

упознавање са монографијом открива њезин јасно и прегледно концептиран садржај. Уз уводну реч и предговор књига је подељена на пет поглавља. У првом је дата историја Свете Горе уз историјско-географска разматрања, у следећа три историја Хиландара кроз три раздобља: у средњем веку, под турском влашћу у XVI и XVII веку, засебно у XVIII и XIX веку. Кроз ове одсеке времена материјал је изложен по истом основном принципу: поред историје обухваћена је писменост и књижевност, затим уметност подразумевајући градитељство, сликарство — зидно, иконопис, минијатуру — и примењену уметност. У последњем поглављу приказана је историографија Хиландара.

Уводну реч, подстакнуту импресијама непосредно доживљених у манастиру, подједнако одмерено и полетно написао је академик Павле Савић. На основу својих бројних научних прилога историографији Хиландара и дубоким, суштинским познавањем уметности сачуване у њему, академик Светозар Радојчић изложио је у предговору своју уопштenu критичку

ретроспекцију истраживања манастира у прошлости и понесеју изложно стимулативне идеје за нове приступе његовој грађи и њеној интерпретацији.

На основном тексту књиге оледала су се тројица наших врхунских научника у домену историје културе и уметности средњо- и нововековне Србије, и неморних истраживача немањинке задужбине на Атосу. Димитрије Богдановић је аутор подацима богатог и акрибично написаног текста о историји Свете Горе, и текста о историји Хиландара, о писмености и књижевности које су се од XII до краја XVII века у њему развијале. О градитељству, сликарству и примењеној уметности у истом раздобљу надахнуто је писао Војислав Ј. Бурић, а Дејан Медаковић је откривао много, раније непознатог, о животу и деловању манастира у XVIII и XIX веку, кроз манифестације које су по истом обрасцу разматране у претходним поглављима.

С обзиром на разноврстност у књизи изложене материје и распон времена који она покрива, задржаћемо се само на неким њеним општим вредностима изостављајући појединости, нове у науци, којима ова монографија обилује.

Писци су, сваки по својој специјалности, сагледавали Хиландар као самосталну целину са сопственом историјом и специфичним токовима развоја и као део Србије и центар српске мисли, културе и уметности, а истовремено као део других целина — монашке републике Свете Горе, Византије и уопште земаља на Балканском полуострву или још шире, далеке Русије — са којима је овај манастир био повезан по разноврстним манифестацијама живота — економским, политичким, црквеним, културним, уметничким — а између којих се вршио динамичан и зависно од околности више или мање интензиван процес давања и примања материјалних и духовних садржаја. Из оваквог методског приступа изучавању Хиландара резултира чињеница, што његова монографија не обогаћује само нашу науку, већ у ширем смислу представља знача-

јан допринос византологији или гледано у још ширим релацијама, балканским, овом се књигом посредно или непосредно откривају нове чињенице у балканологији или утврђују већ познате. Једну од потврда томе налазимо, на пример, у мапи о бројним хиландарским везама на Балканском полуострву, први пут на овај начин документованих.

Последње поглавље књиге, посвећено историји истраживања Хиландара (Д. Медаковић) сведочи да су настојања око откривања научних истина везаних за дуговечни живот овог нашег манастира стара готово два и по века. У том ходу трагања за истином презентована монографија представља успелу завршницу и синтезу знања о Хиландару у једном истраживачком периоду, али у њој се истовремено већ назире и оцртавају смернице будућих интердисциплинарних истраживања, које су писци књиге на више места наговештавали. Између се археолошка испитивања (на пример рад на откривању основе првобитног Немањиног и Савиног архитектонског језгра манастира), затим даља етнолошка изучавања; указује се потреба евидентирања целокупног фонда тзв. „мале“ или примењене уметности мимо већ познатих предмета врхунског квалитета и спектакуларне вредности; предстоји такође, после рада на чишћењу фресака и икона, даљи рад на изучавању историје хиландарског сликарства; систематску обраду чекају минијатуре у кодексима богате хиландарске библиотеке. На крају овог „радног програма“ навешћемо речи академика Светозара Радјочића из предговора монографији којима се отвара још један просpekt за нов и изузетно занимљив предмет изучавања: „У овој књизи већ се разазнају разговетне контуре једне будуће историје, узбудљиве и сложене, о развоју мисли и духа код Срба у дугим временима од XII до краја XVII века“.

Пред нама је за науку драгоцену књигу, за шири круг читалаца лепо и надахнуто написана и богато опремљена, којој би по много чему вредело посветити ве-

ћу пажњу од ове која јој је овом приликом указана. Њен приказ завршићемо жељом академика Павла Савића, израженом у уводној речи: „Нека ова монографија сведочи да нисмо незахвални непо-

знатим ствараоцима за пребогато наслеђе које нам оставише”. Она то недвосмислено доиста и посведочује.

Верена Хан

Bojana Radojković, SITNA PLASTIKA U STAROJ SRPSKOJ UMETNOSTI — LES OBJETS SCULPTÉS D'ART MINEUR EN SERBIE ANCIENNE. Izdanje „Jugoslavija” — Muzej primenjene umetnosti, Beograd 1977, 55 страница текста, 78 илустрација у црно-белој репродукцији, четири табле у боји.

У научној библиографији постоје књиге чији је наслов шири од садржине самог дела или такве које на корицама носе тему ужу од оног што је на њеним страницама написано. Групи потоних припада књига коју желимо да прикажемо.

Ситна пластика у старој српској уметности први пут је у нас обрађена као целина. У тој је целини приказан развојни лук једне занатско-уметничке делатности од XI до XIX века, односно у распону од готово пуних осам векова, која по свом значају и вредности прелази историјске границе некадашње Србије. Израђевине ове „мале уметности” у пластици због лакоће преношења живо су циркулисале по балканским земљама у прошлости, стицале се такође у Србији или су овде настале и до данас се сачувале у релативно великом броју. Добрим делом управо због своје мобилности порекло појединих дела ситне пластике регионално је доста неодређено уз присутну дилему чијих су она руку дело. Проблем, међутим, не лежи само у томе да ли су њени творци домаћи људи или странци, или једни и други. Ситна пластика остала је, на жалост, готово у целини дело плејаде анонимних лица, црквених или световних, међу којима је било зрелих уметничких личности или само више или мање вештих занглија.

Фонд ситне пластике сачуван у Србији и у Хиландару на основу својих квалитета уклапа се у опште токове ликовне уметности на Балкану. На тој су се минијатурној пластици одражавала разна уметничка струјања, стил-

ске симбиозе и уопште сва она ликовна динамика развоја са својим узлетима и падовима, карактеристичним за уметност „великих форми”, која је настајала, развијала се и пропадала у балканским пространствима.

Ситна пластика живела је у камену, обичном, драгом или полудрагом, дрвету, кости, ројини, металу, седефу. Служила је у култне и лаичке сврхе. Пластично изражавање у минијатури налазило је широке могућности своје примене на разнородним предметима: енколпијама, иконницама, реликвијарима, панагијама, крстовима и крстићима, корицама књига, медаљонима, филактеријима, пафтама, гемама на прстењу, уопште на накиту и другом. Поред чињенице што су служили цркви предмети ситне пластике често профилактског значења, некад вредновани и симболичком самог материјала од ког су израђивани, били су присно везани уз човека као амulette или својеврсне амајлије, на пример, стално уза се ношени, чувани у породици с колена на колена, стекавши услед вековног служења пријатну мекоту своје помало истрвене рељефности. Ситна пластика служила је човеку такође да задовољи своје реалне, овоземаљске жеље за истицањем, дотеривањем, украшавањем.

Аутор књиге дао је веома детаљан стилске анализе минијатурне пластике кроз периоде њеног настајања, указујући на формалне утицаје са стране, на симбиозе до којих је долазило у раздобљима изразитије креативности, на специфичности које су